

İKİNCİ BEŞ YIL KALKINMA PLÂNININ SOSYAL YÖNÜ

Doç. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ

I — GİRİŞ

Kalkınma vetiresi içinde iktisadî, sosyal ve kültürel hedefler bir bütün teşkil etmektedir. İktisadî ve sosyal kalkınma birbirine çok sıkı bir şekilde bağlı ve aralarında sebep ve netice münasebetleri bulunmaktadır. Ekonomik kalkınma başlamadan sosyal ve kültürel gelişme seviyesi yükseltemeyeceği gibi sosyal çevre şartlarının dinamizm kazanmadığı ve modernleşmeye yönelmediği toplumlarda da iktisadî kalkınma gerçekleştirilememektedir. Sosyal ve iktisadî değişkenler bir bünye değişmesi vetiresinde birbirilerini kuvvetle etkilemektedir. Bu durumun tabii bir neticesi olarak bir kalkınma modeli içerisinde iktisadî ve sosyal politikalar birlikte ve ahenkli bir şekilde tesbit edilecektir. Bu politikalar birbirlerini tamamlayıcı nitelikte ve ağırlıkta olmalıdır.

İktisadî ve sosyal politika ve tedbirlerinin birbirlerinin zıtları değil ve fakat tamamlayıcıları olmalarının önemli bir tezahürü iktisadî faaliyetlerin hedefinde görünmektedir.

İktisadî faaliyetlerin asıl hedefi insandır. İktisadî kalkınma insanlar için yapılmakta, toplumun daha müreffeh ve mesut yaşamasını sağlayıcı bazı maddî imkânların elde edilmesine matuf olmaktadır. Bu maddî hedeflerin gerçekleştirilmesinde esas gayenin ferdin ve toplumun daha huzurlu ve daha mesut yaşamasının temini olduğu hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır. Böylece iktisadî kalkınma bizatihi kendisi bir hedef değil ve fakat insanların daha mesut yaşayacağı bir toplumun gerçekleştirilmesinde bir vasıttır.

Bu noktada demokratik ve spritüalist bir dünya görüşüne dayanan Plânlama ile merkeziyetçi ve materyalist plânlama görüşü birbirinden kesin şekilde ayrılmaktadır. Merkeziyetçi ve materyalist plân tatbikatında

insanların bir istihsal vasıtası olma vasıfları ağırlık kazanmakta ve insanın bir istihsal vasıtası olduğu asıl kabul edilerek, bütün iktisadi kalkınmanın insanlar için yapıldığı fikri geniş ölçüde ihmal edilmektedir. Plânlamanın fiziki hedeflere yönelmesi, pazar ekonomisinin mevcut olmaması, siyasî ve hukuki rejimini totaliter esaslara dayanması bu tip plânlamalarda insan ekonomik faaliyetlerin asıl hedefi olmaktan çıkarmış ve onu iktisadi kalkınmanın bir vasıtası haline getirmiştir.

Türk plânlaması ise demokratik ve manevî ilkelere dayanan bir görüşü esas kabul ettiği için ekonomik kalkınmayı sosyal ve kültürel kalkınma ile birlikte mütalâa etmiştir. Nitekim kalkınmayı bir plâna bağlayan Anayasanın 129. maddesinde “iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma” beraber zikredilmiştir. Yine Anayasanın 41. maddesinde ise kalkınmanın hedefi şu şekilde tesbit edilmiştir: “İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenlenir”.

İkinci Beş Yıllık Plân, ilkinde olduğu gibi, Anayasada yer alan bu anlayış ve esaslardan hareket edilerek hazırlanmış ve sosyal siyaset ve sosyal adalet tedbirleri İkinci Beş Yıllık Plânın ana yapısını teşkil eden unsurlar olmuştur. Nitekim Plânın giriş kısmında 1968-1972 devresinde takip edilecek kalkınma politikasının sosyal yönü şu şekilde belirtilmiştir: Plân, Türkiye’de bir yandan fert başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkânları yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır”.¹

İkinci Beş Yıllık Plânda, ana hedefleri yukarıdaki şekilde tesbit edilen sosyal muhteva üç bölüm altında ele alınmaktadır. Ekonomik gelişmede insan unsuru başlığını taşıyan ilk bölümde istihdam, çalışma sorunları, insangücü, eğitim, hizmetçi eğitim, kültür faaliyetleri, spor, bilim ve araştırma, milletlerarası teknik ve bilimsel dayanışma konuları incelenmektedir.

Toplumun güvenlik içinde gelişmesi ve sosyal refahı ikinci bölümü teşkil etmektedir. Bu başlık altında sosyal güvenlik, sağlık, aile plânlaması, sosyal refah hizmetleri, köy ve köylü sorunu, küçük toplum birimle-

1) Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. T.C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı. Ankara 1967 S. 3.

rinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programları ve gençlik sorunları ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm toplumun yurt üzerinde yerleşmesi ve barınmasıdır. Bu bölümde bölgesel gelişme, şehirleşme, yerleşme sorunu, bölge plânlaması ve konut sorunu yer almaktadır. Bu ana bölümler altında incelenen konularda önce plânın ilgili ilkeleri tesbit edilmekte sonra halihazır-daki durum anlatılarak müteakiben tanımlanan hedeflere varmada uygulanacak politikalar açıklanmaktadır. İktisadi ve sosyal muhtevası ile bir bütün teşkil eden plânın hedefleri ve uygulanacak politikaları beş yıllık bir zaman perspektifini kapsadığından bunlar uygulanmak üzere yıllık programlarda tatbiki ifadelerini bulmaktadır. Uygulamaya dönük bu hususlar yıllık programlarda "tedbirler" kısımlarında yer almakta ve çoğu zaman hukuki ve teşkilâtlanmaya ait değişiklikler, yenilikler getirmektedir.

II — SOSYAL YATIRIMLAR

Yukarda üç ana bölümde toplanan ikinci beş yıllık plânın sosyal muhtevasından eğitim, sağlık ve konut hizmetleri önemli yatırım sektörleridir. Bilindiği gibi İkinci Beş Yıllık Plân dönemi için yıllık ortalama % 7 gelişme hızı hedef olarak seçilmiştir. Böylece 1967-1972 yılları arasında gayri safi milli hasılda % 40.3 civarında bir artış sağlanacak ve nüfus başına tüketim yaklaşık ortalama olarak yılda % 2.5 oranında artacaktır. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde ortalama gelişme hızının % 7 olabilmesi için yurt içi gelirin faktör fiyatları ile tarım sektöründe % 4.1, sanayide % 12, inşaat sektöründe % 7.2, ulaştırma sektöründe % 7.2, konut sektöründe % 5.9 ve diğer sektörlerde % 6 gelişme göstermesi gerekmektedir. Gayri safi milli hasıladaki gelişme sonucunda 1967'de 2 580 lira olan fert başına gelir 1972'de 3 200 liraya ulaşacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için ikinci beş yıllık plân döneminde 1965 fiyatları ile toplam olarak 111,5 milyar lira sabit sermaye yatırımı yapılacaktır. Aşağıda bir tablo şeklinde verilen yatırımların sektörler itibariyle dağılımında konut, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılacak yatırımlar doğrudan doğruya sosyal muhtevası olan yatırımlardır ve Plânın yatırımlar bakımından sosyal yönünü göstermektedir. Yatırımlar birinci ve ikinci beş yıllık plân dönemleri olarak ve kamu sektörü ile özel sektörün toplamı şeklinde verilmiştir.

T A B L O 1
Yatırımların Sektörlere Göre
Dağılımı²

	(Milyon TL. 1965 fiyatları ile)			
	1963 — 1967		1968 — 1972	
	Toplam	%	Toplam	%
Tarım	10 014	15.4	16 900	15.2
Madencilik	2 876	4.4	4 100	3.7
İmalat Sanayii	12 721	19.6	25 000	22.4
Enerji	4 708	7.3	8 900	8.0
Ulaştırma	9 629	14.8	18 000	16.1
Konut	13 384	20.6	20 000	17.9
Eğitim	4 274	6.6	7 500	6.7
Sağlık	1 186	1.8	2 000	1.8
Turizm	1 248	1.9	2 600	2.3
Diğer Hizmetler	4 953	7.6	6 100	5.5
Kalkınma Fonu	—	—	400	0.4
	64 993	100.0	111 500	100.0

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi İkinci Beş Yıllık Plân dönemden konut sektörüne 20 milyon TL. eğilim sektörüne 7,5 milyar TL. ve sağlık sektörüne 2 milyar Türk liralık yatırım yapılacaktır. Böylece sosyal sektörlerle ikinci plân döneminde yapılan yatırımların toplamı 29,5 milyar TL. yapmaktadır ki bu da genel yatırım toplamının % 26,4 üne tekabül etmektedir. Birinci Beş Yıllık Plân döneminde bu üç sosyal sektör için öngörülen yatırım toplamı 18 milyar 844 milyon Türk lirası idi ve bu genel yatırım toplamının % 29,2 sini teşkil ediyordu. Böylece İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Birinci Beş Yıllık Plân dönemine nazaran sosyal sektörlerle 10 milyar 656 milyon Türk liralık daha fazla yatırım öngörülmüş ve bunun genel yatırım toplamı içindeki nisbeti ile dönemdeki % 29,2'den ikinci dönemde % 26,4'e inmiştir. Bu düşüşün sebebi konut yatırımlarının İkinci Beş Yıllık Plân döneminde nisbet olarak gerilemiş olmasıdır. Nitekim ilk plân döneminde konut sektörü 13 milyar 384 milyon liralık yatırımla genel yatırım hacminin % 20,6'sını teşkil ederken İkinci Plân döneminde bu nisbet 20 milyar lirayla % 17,9'a inmiştir. İkinci Plân döneminde konut sektörüne ayrılan mutlak yatırım miktarı artarken bu sektörün toplam yatırımlar içindeki payı azalmaktadır.

2) Kalkınma Plânı. İkinci Beşyıl. D.P.T. Ankara. 1967, S. 297.

Eğitim sektöründe İkinci Beş Yıllık Plân döneminde 7.5 milyar lira ayrılmıştır ki bu miktar toplam yatırımların % 6.7'dir. Birinci Beş Yıllık Plân döneminde bu sektör için öngörülen yatırım 4 milyar 274 milyon lira idi ve genel yatırım toplamının % 6.6'sı idi. "Eğitim sektörü yatırım programlarında ekonominin talep ettiği insangücünü gerektiği zamanda, sayıda ve nitelikte sağlamak amaç alınmıştır. Yatırımlar belirli öğrenci başına maliyet standartlarına uygun olarak tesbit edilmiştir. İnsangücü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş bu eğitim plânlaması yanında 1972 yılında ilkokul çağındaki tüm nüfusa ilkokul imkânları sağlayacak yatırımlar öngörülmüştür".³

Sağlık sektörüne İkinci Beş Yıllık Plân döneminde 2 milyar lira tahsis edilmekte ve bu genel yatırımların % 1.8'ini teşkil etmektedir. Bu nisbet ilk plân döneminde de % 1.8 olmuştur. Sağlık yatırımlarının dağılımında sağlık hizmetlerini geniş kitlelerin en yakınma götüren sosyalleştirme programlarına öncelik verilmiştir. Koruyucu hekimlik faaliyetleri, çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesi, aile plânlaması programları sağlık yatırımlarında ağırlık verilen konulardır.

Sosyal sektörlere birinci ve ikinci beş yıllık plân dönemlerinde ayrılan yatırımları ve ikinci plân devresinde öngörülen artışlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

T A B L O . 2
Yatırımların Sektörlere Dağılımı

	(Milyon TL. 1965 fiyatları ile)		
	1963 — 1967	1968 — 1972	% Artış
Konut	13.389	20.000	49.4
Eğitim	4.274	7.500	75.5
Sağlık	1.186	2.000	68.6
Toplam	18.844	29.500	56.5
Genel Toplam	64.993	111.500	71.6

Görüldüğü gibi en önemli yatırım artışı eğitim sektöründe öngörülmüş, onu sağlık sektörü takip etmiştir. Genel yatırım hacminde % 71.6'lık bir artış sağlanmışken eğitim yatırımları bu nisbetin üstünde % 75.5

3) Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. DPT Ankara 1967. S. 299.

olmuştur. Ayrıca eğitim yatırımları, konut yatırımlarının aksine olarak, çok geniş ölçüde kamu kaynaklarından finanse edilmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plânın sosyal muhtevasında bir bütün olarak ele alınıncı incelensek tesbit edilen politika ve hedeflerin başlıca üç alanda toplandırdığımız görürüz. Plânın sosyal muhtevasının yöneldiği bu sosyal siyaset alanları sosyal değişme, sosyal denge ve sosyal adalettir. Burada ulaşılmak istenen hedefleri sosyal değişmenin hızlandırılması, sosyal dengesizliklerin giderilmesi ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir. Bu hedeflerin üçünü birden bir makale çerçevesinde ele alıp incelemek çok uzun olacağından burada sadece sosyal değişme üzerinde duracak diğerlerini bir başka makalemizde tahlil edeceğiz.

III — SOSYAL DEĐİŐME

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Türkiye'nin ekonomik ve sosyal hayatında yapısal bir değişikliği öngörmektedir. Bu yapısal değişiklik başlıca şu dört değişme ile sağlanacaktır:

1. Tarımın modernleşmesi
2. Süratli sanayileşme
3. Şehirleşme
4. Türk ekonomisinin dış kaynaklara bağlılığının zamanla azaltılması.

Bu sonuncu hedefe ulaşmak düşük bir gelişme hızına razı olunduğu takdirde her zaman mümkündür. Plânda öngörülen ise bir taraftan yüksek seviyede bir gelişme hızını devam ettirirken diğer taraftan dış ödemelerde dengeyi temin etmektedir.

Türk toplumunun sosyal yapısının değişmesinde Plânda öngörülen önemli iki araç eğitim ve şehirleşmedir.

1) Eğitim :

İkinci Beş Yıllık Plânda eğitim faaliyetlerinin hedefi şu şekilde tesbit edilmiştir: 'Eğitimin gayesi vatandaşlara çevrelerini tanımak, şuurlu davranmak, toplum yapısı değişmelerine uyabilmek, kazanılan bilgi ve maharetlerle kendisinin ve çevresinin refah ve mutluluğunu moral değerlerini artırmak kabiliyetini veren sosyal bir hizmet sağlanmasıdır.'³

3) Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. DPT. Ankara 1967 S. 158.

Plândaki eğitim politikasının, gayede belirtildiği gibi, önemli iki hedefi ortaya çıkmaktadır: Fertlerin toplum içerisinde ahenkli olarak kabiliyetli ve şahsiyetlerini fırsat eşitliği imkânları içinde geliştirmelerini sağlamak ve ekonominin insangücü ihtiyaçlarına cevap verecek bir eğitim sistemi geliştirmek. Türk ekonomisinin insangücü açıklarının kapatılması için eğitim kademelerinde kapasite artışları sağlanması ve gelişen ekonomik ve sosyal hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte elemanların yetiştirilmesi eğitim politikasında önemli bir hedeftir. Plân her iki hedefe de eğitim politikasında bazı öncelikler, ağırlık noktaları tesbit ederek ulaşmayı öngörmektedir.

İlköğretim için tesbit edilen hedef, ilköğretim ikinci beş yıllık plân süresi sonuna kadar ilkokul çağındaki bütün nüfusu kapsamasıdır. Bu hedef geniş ölçüde bir sosyal hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgün eğitim içerisinde okuma yazma öğrenme imkânını bulamamış yetişkinler için yaygın eğitim vasıtalarından faydalanılacaktır. Türkiye’de okur yazar oranı 1930 yılında % 19’dan 1965’de % 48’e yükselmiştir. 1968 senesinde bu nisbetin % 50’nin üstüne yükseldiği hesap edilmektedir. 1972 için hedef ilköğretim çağındaki nüfusun yüzde 100’üne ilköğretim imkânları sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak için her sene yatırım ve cari olarak önemli kaynaklar ilk öğretime tahsis edilmektedir.

Aşağıdaki tablo 1960 yılından itibaren on senelik devre içinde ilk öğretimdeki gelişmeyi göstermektedir.

T A B L O 3

İlköğretimde Gelişme

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1960—61	24398	2866501	652526
1961—62	25581	3179693	68812
1962—63	26307	3426982	75684
1963—64	27912	3622349	80684
1964—65	29562	3875349	85115
1965—66	30720	4030000	90000
1966—67	31726	4233280	93847
1967—68	33146	4526000	103977
1968—69	34951	4950000	117900

KAYNAK : DPT Çalışmaları.

Tablo 3’de görüldüğü gibi on yıllık dönem zarfında ilköğretimde gerek okul ve öğrenci sayısında ve gerekse ilkokul öğretmeni sayısında de-

vamlı ve önemli artışlar gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme İkinci Beş Yıllık Plân döneminde de devam ettirilecek ve devre sonundaki yüzde 100 okullaşma aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi sağlanacaktır.

T A B L O 4

İlkokullarda Toplam Öğrenci ve Okullaşma Oranı⁴

— Bin Kişi —

1968—72 Ders Yılı	İlkokul Çağındaki (7-12) Toplam nüfus.	Toplam Öğrenci	İlkokul Çağındaki Nüfus Okullaşma Oranı %
1968—1969	5 520	4 950	90
1969—1970	5 650	5 230	92
1970—1971	5 720	5 400	94
1971—1972	5 780	5 780	100
1972—1973	5 840	5 840	100

İlkokul çağındaki nüfusun bu okullaşma oranına karşılık ilkokul çağına geçirmiş bulunan ve okul dışındaki eğitim imkânlarından yararlanması icabeden okuma yazma bilmeyen nüfus 1967'deki 11.5 milyondan 1972'de 14 milyona yükselecektir. Bu nüfusa yaygın eğitim vasıtalarından istifade edilerek okuma yazma öğretmek gerekmektedir.

Köylerin küçük üniteler ve dağınık olduğu bölgelerde yatılı bölge okulları sistemine gidilecektir. Bu okullara, zamanla özellikle köy ilkokulları mezunlarının istifadeleri için, yatılı orta okul kısımları ilâve edilecektir.

İlkokullardan orta öğretime geçiş oranı İkinci Plân dönemi süresinde devamlı yükselecektir. Ortaokula geçiş 1968-1969 ders yılında % 39'dan 1972-1973 ders yılında % 42'ye yükselecektir. Ekonominin insangücü açıklarını karşılamak için orta öğretimde bilhassa meslekî ve teknik okullara öncelik verilmiştir. Lise seviyeli teknik okullar, sağlık okulları, tarım liseleri, ilköğretmen ve köy ebe okulları bunlar arasındadır. Lise seviyeli sağlık okullarının toptan öğrenci sayısı 1968-1969 yılındaki 4350'den 1972-1973 ders yılında 20.400'e çıkarılacaktır. Lise seviyeli teknik okullardaki gelişme ise çok daha geniş miktardadır. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 1968-1969 ders yılında 19.350'den devre sonunda yani 1972-1973 ders yılında 61.250'ye yükselecektir.

4) Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. DPT Ankara 1967. S. 164'deki tablo'dan.

İkinci Beş Yıllık Plânda önemli bir politika kararı olarak mesleki ve teknik okullardan mezun olanların yüksek öğrenime devam imkânları sağlanmıştır. Bütün lise seviyesindeki teknik ve meslek okullarından gelen öğrencilere, gerekli formasyonu sağlayacak bir hazırlık döneminden sonra yüksek öğretime devam imkânı sağlanacaktır. Ancak, bu öğrencileri, insangücü açıklarını kapayabilmek ve kaynak israfını önleyebilmek amacıyla, yüksek öğrenime kendi alanlarında devama yöneltici ve teşvik edici bir sistem geliştirilecektir.

Bu mühim eğitim kararı teknik ve mesleki öğrenimi daha cazip hale sokarak ekonominin insangücü ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştıracak ve hem de alt gelir grubu ailelerin teknik ve mesleki eğitime devam eden çocuklarına yüksek öğrenim imkânlarını açarak sosyal seyyaliyeti sağlayacaktır. Gelir grupları arasında sosyal seyyaliyetin artırılması ciddi bir sosyal adalet tedbiridir.

Yüksek öğrenimde de fen ve teknik dallarına öncelik verilmiştir. 1968 yılında yüksek öğretim çağındaki nüfusun % 5,3'ü bu öğretim imkânından istifade edebiliyordu. Bu nisbet 1972 yılında % 6,3'e yükselecektir. Üniversite öğrenci kapasitesi 1968 yılındaki 125 binden 1972 yılında 182 bine ulaşacaktır.

“Üniversite kademesinde bugünkü eğitimi içinde arz kaynağı bulunmayan ve insangücü ihtiyacı yakın alanlardan karşılanan sanayii, nükleer enerji, elektronik, tekstil, sıhhi tesisat mühendisliği ve işletme iktisadi dallarında eğitim kapasitesi sağlanacaktır.” (İkinci Beş Yıllık Plân, Sayfa 172) Üniversite seviyesindeki öğrenim İkinci Beş Yıllık Plân döneminde genel öğrenimden nasıl teknik ve fen, tıp ve tarım alanlarına kaydırılacağı aşağıdaki tabloda görünmektedir.

T A B L O 5
1968—1972 Döneminde Üniversitelerde
Kapasiteler

(Bin Kişi)

Yıllar	Teknik ve Fen (Sayı) %		Tıp (Sayı) %		Tarım (Sayı) %		Genel (Sayı) %		Toplam (Sayı) %	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1968-1969	33,0	26	13,3	11	6,3	5	73,3	58	125,9	100
1969-1970	38,6	29	14,6	11	7,1	5	74,3	55	135,1	100
1970-1971	45,5	31	19,2	13	8,2	6	76,3	50	149,2	100
1971-1972	54,2	33	23,2	14	9,4	6	77,8	47	164,5	100
1972-1973	64,9	36	27,7	15	10,6	6	79,3	33	182,6	100

KAYNAK : Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl S. 174.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Türk ekonomisinin insangücü ihtiyaç ve açıklarını karşılayacak şekilde üniversiteler içinde öğrenci kapasitesi yönünden ağırlık merkezi genel öğrenimden fen ve teknik kısımlara kaydırılmaktadır. Nitekim, Beş Yıllık dönemde üniversitelerde genel öğretime devam eden öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına nisbeti 1968-69 ders yılında % 58'den dönem sonunda 1972-73 ders yılında % 33'e düşürülmesi öngörülürken bu nisbetlerin teknik ve fende % 33'den % 65'e tipta % 13,3'den % 27,7'ye, tarımda % 6,3'den % 10,6'ya yükselmesi hedef olarak tesbit edilmiştir. Böylece Türk yüksek öğreniminde bir bünye değişikliği yapılması önemli bir politika kararı olarak kabul edilmiştir.

1968-1972 döneminde yüksek öğrenime öğretim üyesi yetiştirmek için 3000 öğrencinin doktora için yurt dışına gönderilmesi sağlanacaktır. Türkiye'de temel bilim dallarında araştırmacı ve öğretici insangücü sıkıntısı çekilmektedir. Temel bilimlerde araştırmacı yetiştirmek için yüksek öğrenim kurumlarına yurt içinde 2000 burs verilecektir.

İkinci Beş Yıllık Plân eğitiminde öğretimin her kademesinde önemli kantitatif artışlar getirirken kalitatif yükselmeyi sağlayıcı vasıtaları tesbit etmekte ve öğretim kapasitelerini genelden teknik ve fen dallarına kaydırarak bir bünye değişikliği öngörmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi Plânda eğitimin ana ilkelerinden biri olarak yer almıştır. Buna ait tedbirlerin bir kısmını Plânın sosyal adalet yönünü ele alırken göreceğiz.

Türk eğitim hizmetlerinde bu kantitatif yükseliş ve bünye değişmesi Türk toplumunun sosyal yapı değişikliğini hızlandırıcı önemli bir etken niteliğindedir. Türkiye'de sosyal değişmeyi hızlandıracak başlıca faktörlerden birisi de İkinci Beş Yıllık Plânda şehirleşme olarak öngörülmüştür. Türkiye'de şehirleşme vetiresine ve Plânın bu konuda getirdiği politikaya kısaca temas edelim.

2) Şehirleşme :

İkinci Beş Yıllık Plânla şehirleşme, iktisadi ve sosyal kalkınmanın bir unsuru olarak değerlendirilmekte ve sosyal değişmeyi hızlandıracak bir araç olarak kabul edilmektedir. Nitekim İkinci Beş Yıllık Plânın hedef ve stratejilerini tesbit eden kararnamede bu husus şu şekilde belirtilmiştir:

“Kalkınma gayretleri içinde şehirleşme, iktisadi ve sosyal gelişmenin, özellikle sanayileşmenin bir sonucu olarak desteklenmesi gereken bir oluşturdur. Şehirleşmeden ekonomiyi iten bir güç olarak yararlanılacaktır. Yerleşme meseleleri, işgücü verimi ile sosyal ve ekonomik yapının gereklilerini

gözönünde tutarak, dengeli bir şehirleşmeyi gerçekleştirecek yönde çözümlenecektir. Düzenli bir şehir-köy yerleşmesinin gerçekleşmesi tarımda ve sanayide üretim faaliyetlerinin normal ölçülerde gelişmesine bağlıdır. Bu sebeple, bu faaliyetlerin geliştirilmesi çabalarında nüfus hareketleri, düzensiz nüfus yığılmalarının önlenmesi ve yerleşme meseleleri gözönünde tutulacaktır. Şehirlerin iktisadi faaliyetlerinin ve sosyal hayatlarının gereklerini yerine getirerek düzenli ve yurt içinde büyük şehirlerin dengeli bir şekilde gelişmesi desteklenecektir.”⁵

Plânda 10.000 ve daha yukarı nüfuslu yerleşme yerleri şehir olarak kabul edilmiştir. Bu tarif esas alındığında 1950 yılından beri Türkiye’de şehirleşme aşağıdaki tabloda görülen seyri takip etmiştir.

T A B L O 6
Şehir ve Köy Nüfusu Oranları
(1950-1965)

Yıllar	Şehirli Nüfus	Şehirleşme Hızı	Köylü Nüfus
1950	18,5	—	81,5
1955	22,1	6,5	77,9
1960	26,3	6,5	73,7
1965	29,9	5,1	70,1

KAYNAK : Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. Ankara 1967. S. 49.

6 no.lu tabloda 1965 sayımında Türkiye’de nüfusun % 30’unun şehirlerde yaşadığı görülmektedir. 1968-72 döneminde ise şehirleşme hızının % 6-7 arasında olacağı tahmin edilmektedir. Tahminlere göre 20 yıl sonra Türkiye nüfusunun yarısı şehirlerde yaşayacaktır.

1927 yılında 10.000’den daha fazla nüfusu olan topluluklar toplam nüfusun % 16,4’ünü teşkil ediyordu. 1950’de bu nisbet % 18,5’a 1965 de ise % 30’a çok yakın bin miktara ulaşmıştır. Nüfusu 10.000 den ve 100.000 den büyük şehirlerimizin sayısı 1935’den bu yana aşağıdaki seyri takip etmiştir:

T A B L O 7
Nüfusu 10.000 ve 100.000’den Fazla Olan
Şehirlerin Sayısı⁶

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965
10 binden fazla yerler	93	100	106	108	127	158	199
100 binden fazla yerler	3	3	4	5	6	9	14

5) Plân Hedefleri ve Stratejisi. DPT. 1966 S. 8.

6) Genel Nüfus Sayımı. 1965 Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara 1969 Sayfa: 27’deki tablodan.

Yukardaki tablolar ve rakamlardan görüldüğü gibi Türkiye hızlı sayılabilecek bir şehirleşme içindedir. Plân şehirleşmenin sanayi ile desteklenmesini ve büyük şehirlerin sanayi mihrabları olarak gelişmesini öngörmüştür. Böyle bir gelişme, dengeli ve istihdam sorununu çözümleyici mahiyette olacaktır. Şehirleşme, şehir çevre ve bölge ilişkileri içinde düşünülecek, şehir sorunlarının çözümünde şehirler tek başlarına ele alınamayacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plânda desteklenen şehirleşme bu anlayış içinde ele alınmakta ve bölge gelişme merkezleri olan büyük şehirler politikası getirilmektedir .

“Bölge merkezleri, yatırımların yoğunlaşacağı, memleketteki birinci derecede ulaşım ve haberleşme ağının düğüm noktalarında gelişecek merkezler olacaktır. Bu merkezlerden çevreye yayılması istenen gelişmeyi meydana getirecek bir bölge yerleşmesi geliştirilecektir.

İkinci Beş Yıllık Plânın öngördüğü bu ana politika istikametinde İmar ve İskân Bakanlığında yapılan çalışmalar sonunda 24 Bölgesel Gelişme Merkezi teklifi geliştirilmiş bulunmaktadır. Halen üzerinde geliştirme çalışmaları devam eden bu tekliflerde şu hususlar belirmiştir:

Doğu Marmara’da İstanbul, İzmit, Adapazarı’nın bir bütün olarak gelişmekte olduğu, bu aksa paralel güney gelişme aksında ise Bursa’nın dikkati çektiği ortaya çıkmıştır. 1985’de İstanbul 4,5 milyon, İzmit 500.000, Adapazarı 250.000, Bursa 500.000 nüfusla, bir arada bir büyük şehirler kompleksi yaratacaklardır.

Geliştirilmekte olan Orta Anadolu Projesinde, altı alt bölge teşhis edilmiştir. Bunlardan dördünün merkezi: Eskişehir, Kayseri, Konya ve Sivas’tır. Ankara, 1985’te ulaşacağı 2,5-3 milyon nüfusla hem bölgeyi hem de bölge dışında belli alanları etkisi altına alacak ve Türkiye’nin ikinci metropolü olma durumunu devam ettirecektir.

Ege Bölgesi çalışmaları, bölge merkezi İzmir’in, ülkenin üçüncü metropolü olarak 1985’de 1.200.000 nüfusa ulaşacağını öngörmüştür. Manisa’nın ise İzmir’e dönük olarak ve onunla birlikte gelişeceği anlaşılmıştır.

Çukurova ve Antalya Projeleri Antalya Kentinin ve Ceyhan-Adana-Tarsus bütünün bölgesel merkez karakterlerini doğrulamıştır.

Ülkenin dördüncü metropolü olan Adana’nın 1985’de bir milyon nüfusa ulaşacağı ve Mersin, İskenderun’un da bu büyük şehirler bütünü içinde gelişecekleri anlaşılmıştır.

Karadeniz'de Trabzon, Samsun ve Zonguldak bölgesel gelişme merkezi olma karakterindedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Malatya-Elâzığ, Erzurum, Van, Diyarbakır ve Gaziantep'i birer alt yapı bölge merkezi olarak teşhis etmiş bulunmaktadır.

Bu şekilde seçilen gelişme merkezleri üç grupta toplanabilir:

a) *Gelişmiş Büyük Şehirler*

1. İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bursa
2. Ankara
3. İzmir, Manisa
4. Adana, Mersin, İskenderun

b) *Gelişmekte Olan Şehirler*

1. Eskişehir
2. Konya
3. Gaziantep
4. Kayseri
5. Samsun
6. Malatya

c) *Geliştirilecek Şehirler*

1. Elâzığ
2. Trabzon
3. Diyarbakır
4. Zonguldak
5. Sivas
6. Antalya
7. Erzurum
8. Van

Bunlardan birinci grupta genellikle özel sektör sanayi yatırımları gelişmektedir. Kamunun alt yapı ve sosyal tesislerle bu gelişmeyi desteklemesi lâzımdır.

İkinci grupta ise kamu ve özel sektörün sanayi alanlarında çabalarını devam ettirmeleri, kamunun alt yapı ve sosyal tesisler yönünden gelişmeyi hazırlayıcı ve devam ettirici rolü olmalıdır.

Üçüncü grupta ise genellikle kamunun her türlü yatırım konusunda öncülük etmesi icab edecektir. Bu öncülüğün, özel sektör yatırım eğiliminin önem kazanacağı zamana kadar, başka bir deyimle bu merkezlerin gelişmiş büyük şehir olmaları sağlanıncaya kadar devam etmesi lâzımdır.

24 merkezin meydana getirdiği 18 gelişme grubu ülke ölçüsünde dengeli bir fiziksel dağılım sağlamaktadır. Bu dağılımın fonksiyonel olarak da dengeyi yaratması için lüzumlu ekonomik ve sosyal yatırımların bu merkezlerde yoğunlaştırılması tedbirlerini almak merkezleri aralarında en iyi alt yapı imkânlarıyla bağlamak gerekmektedir.

3) Konut :

Hızlı şehirleşme sosyal yapı değişmesinin önemli bir aracı olurken diğer taraftan da beraberinde birçok sosyal problem getirmektedir. Bu problemlerden öncelikle önem taşıyan bir tanesi de şehirlerde çoğalan nüfusun barınması yani mesken meselesidir.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde toplam konut ihtiyacı 900 bin ünite konuttur. Bu ihtiyaç nüfusu 10 binden fazla şehirlerde meydana gelecek nüfus artışından gecekondular tasfiyesinden yenilemeden, afetler ve kamulaştırma ile sıkışıklığın giderilmesinden doğan mesken ihtiyacıdır, ve yıllara göre şöyle bir seyir takip etmektedir:

T A B L O 8

**İkinci Beş Yıllık Plân Döneminde
Konut İhtiyacı⁷**

Yıllar	Konut Sayısı
1968	141 400
1969	174 100
1970	184 000
1971	194 600
1972	205 900
TOPLAM	900 000

İkinci Beş Yıllık Plândaki konut politikası, "toplam yatırımlar içinde konut sektörü yatırımlarının oranının artırmadan mümkün olan en çok sayıda konut üretiminin sağlamak amacıyla yurt şartlarına uygun ekonomik

7) Kalkınma Plânı. İkinci Beş Yıl. S. 282 Tablo 14.

standartta halk konutu yapımına" yönelmiştir. "Şehirlerin düzenli gelişmesine yardım ve sağladığı tasarruf nedeniyle, ayrı ayrı konut birimleri yerine, toplu konut yapımına gidilecektir. Lüks konut yapımı sınırlanacak, ekonomik standartlar üstünde kamu konutu yapılmıyacaktır". (İkinci Beş Yıllık Plân. S. 273).

Görüldüğü gibi konut politikasının temel amacını lüks konut yapımını sınırlamak ve az gelirlili gruplar için ihtiyaçlarına paralel bir şekilde çeşitli m² ölçüleri, kullanım tarzları ve finansman yolları itibariyle, halk standartlarında konut yapımını teşvik etmek teşkil etmektedir.

Şimdiye kadar özellikle banka kredileri ile yapılan konutlarda uygulanan m² sınırlaması genel ortalama konut alanını 1967 yılında 98 m² den 1968 yılında 96.5 m² ye düşürmüş bulunmaktadır. 1969 Yılı Programında bu yoldaki kontrolü daha etkili kılmak, bu kredilerin öncelikle dar gelirlili gruplara yönelmesini sağlamak, proje tiplerinde standartları halk ihtiyaçlarına göre ayarlananlar sayısını arttırmak üzere organizasyonel düzenlemeler getirilmiştir. Bu konuda ilgili kurumlar olarak T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, İmar ve İskân Bakanlığı, Emlâk ve Kredi Bankası, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın yönetiminde müşterek politikalar açısından yeniden düzenlenmesi karar altına alınmıştır.

Toplu konut yapımını teşvik edecek yönde konut kooperatifleri ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde kendi içlerinde ve yurt ölçüsünde yeniden teşkilâatlanmasına ait teferruatlı tedbirler 1968 ve 1969 yılı programlarında yer almıştır.

Sosyal Sigortalar Kurumu konuta ayrılan kaynakların daha etkili kullanılması ve standartların hakim bulunması için belli merkezlerden işe başlayarak ve bizzat toplu konutlar yaptırarak ihtiyacı sahiplerine kredi ile intikal ettirecektir.

Gecekondu sorununa İkinci Beş Yıllık Plânda özel bir öncelik verilmiştir. 1967 senesinde şehirlerimizde 450 bin gecekondu mevcut bulunduğu tahmin edilmiştir. Plân gecekonduların bir kısmının islah, geri kalan kısmının ise tasfiye edilmesini öngörmektedir.

Gecekondu probleminin çözümünde İmar ve İskân Bakanlığının doğrudan doğruya arsa temini, alt yapı, islah ve önleme çalışmaları yanında son yıllarda Bakanlık ve Emlâk ve Kredi Bankasının müşterek uygulamaya başladıkları dört kademeli kredileme sistemi hızla gelişme dönemine girmiştir. 1969 yılında 90 milyon lira Banka'dan, 94 milyon Bakanlık fo-

nundan olmak üzere 184 milyon liralık bir uygulamanın hazırlığı yapılmış bulunmaktadır.

Konut probleminin bütünü ile çözümlenmesinde farklı gelir durumlarına sahip yoksul ve dar gelirli ailelere hitap edilmekte, küçük tasarrufların değerlendirilmesine imkân ve fırsat hazırlanmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminin başlangıcı ile birlikte yoksun halkın konut sahibi yapılması için dörtlü bir sistem uygulanmaktadır. Bunun kaynağı gecekondü fonu ve Emlâk ve Kredi Bankası kaynaklarıdır. Dörtlü sistemle verilecek krediler faizsiz ve uzun devrelerde küçük taksitlerle ödenmek üzere verilmektedir.

Dört kademeli kredi sistemi uygulaması şöyledir:

1. Arsa ve Proje Verilmesi :

Talep edenlere sadece kredili olarak arsa verilecek ve teknik yardım yapılacaktır.

2. Arsa ve Proje İle Birlikte 5000 Lira :

Yoksul vatandaşlardan isteyenlere arsa ve proje ile birlikte 5000 TL. kredi verilecektir.

3. Arsa, Proje ve 1000 TL. Kredi :

Dar gelirli vatandaşlara arsa ve projeye ilâve olarak 1/2'ü kendi imkânları ile karşılanmak suretiyle 1000 TL. kredi verilecektir.

4. Tasarruflu Ev-Yap (TEY) Sistemi :

Konutsuz dar gelirli kimselere müracaatında 2.000 TL. verilmek ve 1 yıl süreyle ayda 100 TL. ve konutunu alırken 2000 TL. ödemek suretiyle azami 25.000 TL. maliyetli konut verilmesi.

İmkânları sınırlı kimselere dağıtılmak üzere İkinci Beş Yıllık Plânın ilk tatbikat yılı olan 1968'de 20 milyon 1969 yılında ise 60 milyon TL. plâsman ayrılmıştır. (TEY) sistemine göre 5000 ünite inşaatı programa alınmıştır.

Gecekondü fonuna katılma payı olarak Emlâk ve Kredi Bankasınınca tahsis edilen plâsmanların son 4 senede seyri aşağıda gösterilmiştir:

(Milyon TL.)

<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>
20,-	50,-	80,-	110,-

Bu fon 755 sayılı gecekodu kanunu ile alacaklı olarak İmar ve İskân Bakanlığı emine tahsis edilmiştir. Bu fon gecekodu önleme bölgelerinde yapılacak sağlık kurallarına uygun meskenlerin, inşaat onarım ve benzeri amaçlarında kullanılır.

Kararnamelerle tespit edilen esaslara göre, banka kaynaklarının konut kredisi olarak tahsisinde faydalı olan azami 100 m² ile sınırlıdır.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde konut sektöründe öngörülen 20 milyar liralık yatırımla şehirleşmenin beraberinde getirdiği mesken meselesi bilhassa sosyal konutlar ve gecekodu meselesine ağırlık verilerek çözümlenecektir. Kamunun elindeki arsa imkânını artırmak için plânda "Arsa Ofisi" kurulması öngörülmektedir.